

УДК 330.8: [334.012.64:330.35]

КОНЄВА Т.А.

Миколаївський державний гуманітарний університет імені
Петра Могили, м. Миколаїв

МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ

Стаття присвячена аналізу існуючих наукових підходів до розкриття механізму взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання. За допомогою принципу історизму та взаємозалежності економічних явищ, методів синтезу, аналогії, порівняльного аналізу, табличного методу в роботі досліджено еволюцію сутності поняття “малого бізнесу”, його типів та ролі в економіці; виявлено особливості та основні недоліки розкриття механізму взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання в існуючих наукових концепціях закордонних та вітчизняних вчених як основи для його подальшого дослідження та вдосконалення в сучасних економічних умовах України.

This article is devoted to the analysis of existent scientific approaches to understanding the small business and economic growth interconnection mechanism. By principle of historical method and interdependence of the economic phenomena, methods of synthesis, analogy, comparative analysis, tabular method the evolution of “small business” essence, its types and role in an economy are investigated; the features and basic lacks of existent scientific concepts of the small business and economic growth interconnection are discovered as a bases for its subsequent research under the current economic conditions in Ukraine.

НА ВІДМІНУ від багатьох країн світу, де малий бізнес є основою економічної стабільності, зростання та розвитку, в Україні протягом тривалого часу його вплив на економічне зростання залишається несуттєвим. Однією з причин є брак відповідних вітчизняних наукових досліджень. У зв'язку з цим проблема взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання в умовах ринкової трансформації економіки України залишається актуальною та потребує подальших досліджень, основою чого, в першу чергу, є узагальнення існуючих наукових підходів до визначення особливостей взаємозв'язку зазначених економічних явищ.

З огляду на це метою статті є аналіз існуючих наукових концепцій механізму взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання як ос-

нови його подальшого дослідження та вдосконалення в сучасних економічних умовах України. За допомогою принципу історизму та взаємозалежності економічних явищ, методів синтезу, аналогії, порівняльного аналізу, табличного методу в роботі передбачається дослідити еволюцію сутності поняття “малий бізнес” та його ролі в економіці; виявити особливості розкриття механізму взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання в наукових концепціях закордонних та вітчизняних учених.

Протягом всієї історії свого існування малий бізнес (МБ) неодноразово еволюціонував, що змінювало його поняття, форму, функції, призначення, приналежність відношення до цього сектора тощо.

Так, вперше слово “підприємець” було зафіксоване у французьких джерелах XVI ст. і означало “капітан удачі” [9, 8], який вербував вояків-найманців на службу великим феодалам і містам за плату. Тільки у XVIII ст. це поняття стало застосовуватися щодо суб’єктів господарювання, які або укладали контракти на проведення громадських робіт, або впроваджували на своїй землі нові сільськогосподарські технології, або ризикували власним капіталом у промисловості. За оцінками науковців [9, 27], МБ є продуктом тривалої еволюції товарного виробництва. Його зародження та становлення – результат розвитку суспільного поділу праці – відокремлення ремесла від землеробства (саме з ремесла виростає МБ), нерозривно пов’язаного із виникненням приватної власності, індивідуального приватного інтересу. Зростання міст і торгівлі, майнова диференціація ремісників, становлення нових капіталістичних умов господарювання із новими формами – проста кооперація, мануфактура – ще більше сприяли МБ.

Історична еволюція МБ дозволяє представити відмінну від загальноприйнятої класифікацію його типів залежно від:

1. Стадії суспільного розвитку:

■ п, що передував появі ринкової економічної системи і сприяв її становленню;

■ п, притаманний ринковій економіці на індустріальній стадії, стадії великого машинного виробництва, ринковій економіці вільної конкуренції (“чистому капіталізму”). Саме до цього типу відносять і МБ України;

■ п, властивий сучасній ринковій економіці, що перебуває на стадії постіндустріального суспільства [9, 28]. До речі, за оцінками науковців, для МБ XXI ст. характерним буде застосування передових технологій, високий інтелектуально-освітній рівень персоналу, використання сучасних комунікаційних систем [17, 36]. Незважаючи дивлячись на тривалу історію існування, мале підприємство вважається феноменом саме XX ст. [17, 3], оскільки до цього часу цей сектор ще не був органічним елементом економічної системи.

2. Особливостей економічної системи: МБ в розвинутій ринковій економіці; в традиційній економічній системі (країни, що розвиваються) та МБ в країнах, що переживають етап посткомуністичної трансформації.

При цьому уявляється, що МБ найбільш поширений за економіки вільної конкуренції та змішаної економіки, а у традиційних та командних економіках він функціонує у дещо спотворених формах [17, 33].

Окрім того, існує ще декілька ознак класифікації МБ, що виникли на різних етапах його історичного розвитку [17, 58]:

3. Ступеня підпорядкованості:

■ залежні – фірми, які не є частиною більшого підприємства, і їхні власники або співвлас-

ники позбавлені зовнішнього контролю під час прийняття управлінських рішень;

■ підпорядковані. В сучасних економічних умовах, коли співпраця із великим бізнесом дуже щільна, практично всі малі підприємства тим чи іншим чином підпорядковані великим корпораціям. У зв’язку з цим, такі залежні малі підприємства поділяють на аутсайдерів (незалежні малі та середні підприємства, які виробляють однотипну з великими компаніями продукцію і тим самим конкурують із ними на ринку) та сателітів (малі підприємства, що пов’язані із гігантами виробничою та фінансовою залежністю). Сателіти можуть бути дилерами (збувають продукцію великих компаній), та субпідрядниками – (виробляють продукцію для великих компаній).

4. Моделі розвитку малих підприємств: просте відтворення існуючих масштабів діяльності, повільне розширення ділової активності, та швидкий розвиток малих підприємств і перетворення їх на середні та великі фірми.

Особливістю таких підприємств є те, що за статистикою більшість з них не прагнуть до подальшого зростання, прагнуть лише постійного джерела засобів існування, бажають зберегти своє діло на власність на свою працю. МБ є дуже мінливою сферою. У США 86% нових фірм розоряються протягом перших 10 років існування. Швидкозростаючими можуть бути субпідрядник, філія або підрозділи великих підприємств. Швидко розширюватися можуть також успішні венчури.

5. Характеру мотивів, за якими підприємці відкривають малий бізнес: під впливом потягу до досліджень та винахідництва (у 70-ті роки минулого століття засновниками були інженери), коли підприємці не приймають жорсткої регламентації індивідуальності, що існує у великих фірмах (у 80-ті багато фірм створювали колишні менеджери), та коли стимулом є можливість швидкого збагачення.

6. Учасності в інноваціях [1]:

■ традиційні. Вони, в свою чергу, розподіляються на такі, що працюють в обробній промисловості (одяг, виготовлення меблів тощо), інші – в тих галузях, де технологічні зміни більш важливі (друкарська справа). Хоча при цьому такі фірми залишаються скоріше імітаторами, ніж лідерами інновацій;

■ технологічні фірми, які поділяються на ті, що засновуються на технології, та ті, що є постійними лідерами в інноваційній діяльності.

7. Форми пристосованості до навколишнього середовища:

■ генсивна – передбачає застосування продуктивної техніки і технології, нових форм організації та управління, інновація

процесу виробництва та обігу, інвестування у ризикові бізнесові проекти та інш.,

стенсивна – означає значну тривалість робочого дня, роботу у вихідні, свята і без відпусток, залучення до роботи членів сім'ї та інші подібні методи, які американський економіст Дж.К.Гелбрейт назвав “самоексплуатацією” дрібного виробника. У реальному житті мала фірма застосовує одночасно обидві форми.

За дослідженнями UNECE [2], що були проведені у 27-ми країнах з перехідною економікою, було виділено три групи країн, відповідно до прогресу у розвитку сектора МБ:

аїни зі швидким прогресом, включаючи ті, що стали членами ЄС (“Вішградська група”, Словенія, три Балтійські країни, Хорватія),

аїни із середнім рівнем трансформації (Болгарія, Румунія, Киргизія, Росія, Узбекистан),

аїни із низьким прогресом та мінімальною підтримкою від уряду щодо розвитку сектора МСБ (Албанія, Боснія та Герцеговина, Македонія, більшість країн колишнього Радянського Союзу).

У наукових дослідженнях часто використовуються схожі їй одночасно досить різні поняття: підприємництво, мале підприємство та безпосередньо малий бізнес.

Є точка зору, коли підприємництво розглядають як складову людських ресурсів – потенціалу фізичної та розумової енергії людей, яка використовується у процесі виробництва благ. Цей потенціал умовно поділяють на дві частини: здатність брати участь у виробництві благ та здатність переймати на себе ризик організації виробництва благ з метою одержання прибутку – підприємництво (entrepreneurship) [23, 658].

За іншим визначенням [5, 404], підприємницькою діяльністю (підприємництвом, бізнесом) вважають самостійну діяльність громадян та їх об'єднань, яка здійснюється під власну майнову відповідальність та свій ризик для отримання прибутку.

За Господарським кодексом України [7], підприємництвом вважається самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. У свою чергу, підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності.

Підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути віднесені до малих підприємств, середніх або великих. В Україні малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом НБУ щодо гривні.

В європейських країнах спільноті визначення малого підприємства, як і в Україні, не один раз підпадало під зміни. З 2005 року на території Євросоюзу було запропоновано нові параметри визначення розміру підприємств: для малих підприємств: 10-49 робітників, річний оборот та річний баланс не більше за 10 млн.; мікропідприємства: до 10 робітників річний оборот та річний баланс не перевищують 2 млн. [3].

Разом із терміном “мале підприємництво” вживається і поняття “малий бізнес”. За оцінками деяких експертів, еволюція обох понять витримала декілька редакцій і привела до того, що частіше обидва поняття використовуються як синоніми [17, 46; 5, 57]. “Малим бізнесом” вважається індивідуальна форма власності, яка характеризується незалежним менеджментом, власним капіталом, локальним районом операцій, малими розмірами; при цьому йому відводять роль у забезпеченні зайнятості та інноваціях (до винаходів МБ відносять літаки, аерозоль, гелікоптери, персональні комп'ютери та ін.) [5, 58].

Таким чином, узагальнення наведеного дозволяє представити малий бізнес як специфічну, самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку, суб'єктами якої є підприємці – фізичні особи, малі підприємства.

Результати функціонування малого бізнесу в світі надають змогу встановити роль та функції цього сектора, основне призначення якого на сучасному етапі суспільного розвитку виявляється по трьох напрямках: економічному, соціальному, політичному, а вплив зорієнтовано на такі об'єкти, як трансформація економіки, зайнятість та доходи населення, великий бізнес, основні макропоказники країни [12].

Всі еволюційні зміни щодо поняття, форми, функцій та призначення малого бізнесу, в тому числі його ролі в економічному зростанні, відобразилися в існуючих наукових концепціях. Якщо синтезувати основні наукові положення представників меркантилізму, класичної та неокласичної школи, кейнсіанства, інституціоналізму тощо [22] за їхніми позиціями щодо

регулювання економіки, джерел багатства країни (факторів економічного зростання – ЕЗ), ролі, функцій та пріоритетної сфери (галузі) діяльності підприємництва (малого підприємства), то вда-

ється виявити такі особливості розкриття науковцями механізму взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання (табл. 1).

Таблиця 1

Механізм взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання: еволюція концепцій

Наукові концепції	Критерії аналізу наукових концепцій			
	Принципи регулювання економікою	Джерело багатства країни (фактори ЕЗ)	Роль та функції підприємництва (малого підприємства)	Пріоритетна сфера (галузь) діяльності підприємництва
Меркантилізм (XVI-XVIIст.)	Політика протекціонізму	Золото, срібло, скарби, активний грошовий та торговельний баланс країни	—	Сфера обігу, торгівля; промисловість – додаток до торгівлі
Класична школа:				
У.Петті (1623-1687), Англія	Економічний лібералізм	Дорогоцінні метали, каміні, включаючи гроші, а також землі, будівлі, кораблі, товари та навіть домашня обстановка; багатство створюється працею та її результатами. Для П. Буагільбера с/г – основа економічного росту та багатства держави	—	Заперечує участь торгівлі і торговельного капіталу у створенні національного багатства
П.Л. де Буагільбер (1646-1714), Франція				Приділяє увагу виключно проблемам розвитку сільськогосподарського виробництва
Фізіократи:				
Ф.Кене (1694-1774)	Економічний лібералізм	Земля та прикладена до неї праця зайнятих у сільському господарстві – це єдине джерело багатства	Готовність приймати ризик і невизначеність господарської діяльності	Землеробство, сільське господарство.
А. Тюрго (1727-1781)				Некорисним класом вважалися громадяни, зайняті поза землеробством, тобто у промисловості, торгівлі та інших галузях сфери послуг
Р.Кантільон (1680-1734), хрещений батько поняття “підприємництво, підприємець”				
Класична школа:				
А.Сміт (1723-1790)	Економічний лібералізм, “невидима рука”	Матеріальні (фізичні) ресурси; праця (єдина, загальна, точна міра вартості), капітал, земля, поділ праці, спеціалізація, технічний прогрес	“Економічна людина” через власні інтереси забезпечує суспільні потреби	Продуктивна праця (сфера виробництва) та непродуктивна праця (сфера послуг)
Ж.-Б.Сей (1767-1832)	Економічний лібералізм “Закон Сея”	Три основних фактори виробництва: праця, капітал, земля	Підприємець, діючи на власний ризик з метою отримання вигоди, володіючи знаннями і досвідом, комбінує фактори виробництва і отримує доходи – винагороду за його виробничі здібності, талант, діяльність, дух порядку і керівництво	

Продовження таблиці 1

Наукові концепції	Критерії аналізу наукових концепцій			
	Принципи регулювання економікою	Джерело багатства країни (фактори ЕЗ)	Роль та функції підприємництва (малого підприємства)	Пріоритетна сфера (галузь) діяльності підприємництва
Дж.Ст.Міль (1806-1873)	Економічний лібералізм при активізації участі держави в соціально-економічному розвитку суспільства	Протиставляє закони виробництва та закони розподілу, наполягає на удосконаленні системи розподілу	Прихильник дрібної власності, функції якої: нейтралізація соціальної несправедливості; збереження незалежного виробника від занепаду і переходу в стан наймитування; розвиток особистої ініціативи та інтелігентності виробників; стримування тенденції до бездумного збільшення населення; більша зацікавленість, відданість, наполегливість менеджерів – власників малих підприємств, ніж найманих менеджерів великого товариства	Сільське господарство
С.Сімонді (1773-1842)			Визнавав об'єктивні переваги великих ферм, але критикував за соціально-економічні наслідки їх існування; наводив рекомендації щодо послаблення концентрації власності в одних руках	Об'єкт дослідження – МБ виключно в сільському господарстві
Концепція марксизму:				
К.Маркс (1818-1883)	Позиція втручання та контролю держави над економікою та суспільним життям	Єдине джерело вартості, єдиний виробничий фактор – праця (найманого робітника), працю не для себе, а для інших, для обміну, для продажу на ринку. Джерелом додаткової вартості є тільки “неоплачена праця” продуктивних робітників, які продають свою робочу силу. Досягненню макроекономічної рівноваги і послідовному економічному росту в капіталістичному суспільстві перешкоджають властиві йому внутрішні протиріччя, які неминуче призводять до економічних криз, до періодів “загального перевиробництва”	Роль підприємця-капіталіста негативна, пов'язана із експлуатацією класу робітників. Людина (і підприємець, і робітник) в системі, де працюють заради прибутку, стає чужою сама собі, тому що не може само реалізуватися у праці, яка перетворилася лише у засіб існування в умовах непередбачуваного ринку і жорсткої конкурентної боротьби.	
Маржиналізм:				
К.Менгер (1840-1921)	Економічний лібералізм	Найважливіший фактор – прогрес знання про найефективніше використання факторів виробництва, ресурсів	Мета будь-якого господарства полягає не у кількісному збільшенні благ, а в більш повному задоволенні людських потреб	Високо оцінював значення і роль обміну в економічному житті
Неокласична школа:				

Продовження таблиці 1

Наукові концепції	Критерії аналізу наукових концепцій			
	Принципи регулювання економікою	Джерело багатства країни (фактори ЕЗ)	Роль та функції підприємництва (малого підприємства)	Пріоритетна сфера (галузь) діяльності підприємництва
А.Маршалл (1842-1924)	Економічний лібералізм	“хрест Маршалла” – рівновага в економіці. Виділив організацію виробництва, а згодом підприємницьку здатність до такої організації, як окремий фактор виробництва (разом з працею, землею і капіталом)	Головними перевагами МБ є: економія на системі організації та контролю за виробничим процесом, економія на бухгалтерських операціях тощо. Досліджував причини витіснення малих фірм великими в XIX – на поч. XX ст.	
Протестантська етика:				
М.Вебер		Протестантська раціоналізація є скрізною у всіх сферах життя, яка передбачала підпорядкування будь-якого виміру життєвої поведінки – не тільки безпосередньо господарської, але і міжособистих стосунків, політичних пристрастей, естетичних смаків і навіть релігійних очікувань та морального самовдосконалення – принципам суворішої калькуляції, зведення балансу прибутку та витрат	Підприємець – це економічна людина, наповнена капіталістичним духом, що переслідує власні інтереси, прагне власного успіху, спирається тільки на власні сили, зовсім не шукаючи допомоги від церкви та молитви, що тільки відволікає від трудового процесу	Підприємство як соціальний інститут
Позиція Й.Шумпетера:				
Й.Шумпетер (1883-1950)		Русійними силами економічного розвитку є сміливі підприємці, а фактором – запроваджені ними інновації, нові комбінації. Інновації порушують статичну рівновагу системи, забезпечуючи її динамічний розвиток	Підприємець – полководець, функціями якого є: виконання нових комбінацій, виготовлення нового, не відомого споживачам, блага, створення нової якості того чи іншого блага; впровадження невідомого методу виробництва, освоєння нового ринку збуту, отримання нового джерела сировини тощо	
Кейнсіанство:				
Дж.М.Кейнс (1883-1946)	Необхідність активного втручання держави для забезпечення повної зайнятості та економічного зростання	Сума споживчих витрат та інвестицій вирішальні у стимулюванні та розвитку виробництва; забезпечення ефективного попиту як визначального фактора росту	—	
Р.Харрод (1900-1978)		Відокремлює фактичний, гарантований і природний темпи зростання, пропонував антициклічну політику короткострокового плану і політику тривалого стимулювання темпів економічного розвитку, основними засобами яких виступали суспільні роботи, зниження процента, державні закупівлі та утримання цін	—	

Закінчення таблиці 1

Наукові концепції	Критерії аналізу наукових концепцій			
	Принципи регулювання економікою	Джерело багатства країни (фактори ЕЗ)	Роль та функції підприємництва (малого підприємства)	Пріоритетна сфера (галузь) діяльності підприємництва
Р.Солоу (р. 1924)		У власній моделі макроекономічного зростання показав, що воно залежить від заощадження, зростання населення та технологічного прогресу. Оцінював економічний вплив технологічних змін як вирішальний	—	
Інституціоналізм, теорії трансформації суспільства:				
Т.Веблен, Дж.Коммонс, У.Мітчел, Дж.Гелбрейт, Р.Коуз	Концепція соціального контролю держави над економікою	Русійними силами суспільства та економіки поряд із матеріальними факторами є духовні, моральні, правові та інші фактори, у вигляді інститутів (державна, сім'я, підприємство, монополія, приватна власність, профспілка, релігія). Необхідність розвитку теорії капіталовкладень у людину. Серед факторів еволюційного оновлення суспільства висувають НТР	Найбільш важливою формою пристосування до проблеми існування транзакційних витрат є виникнення фірми	Розвиток сфери послуг, перехід до постіндустріальної економіки
П.Друкер, А.Тоффлер, Д.Белл		Успіх країни у відновленні масового ризикованого самостійного приватного підприємця, в деконцентрації виробництва і приватизації власності. Розвиток "економіки знань", підприємницької економіки		

Вітчизняні дослідження взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання в Україні можна умовно поділити на три групи. До першої належать такі, що, використовуючи макропідхід, схиляються до побудови національної господарської моделі, зорієнтованої на забезпечення економічного зростання інноваційного типу. Факторами чого вважаються НТП, інвестиції у "людський" капітал і виробничі потужності, розвиток правової системи, стабільність макроекономічного та політичного середовища [21], структурні зміни [12, 13], а також фактори попиту (збільшення частки заробітної плати у доходній частці ВВП як основи зростання попиту населення) та пропозиції [4] (державна підтримка вагомим для ВВП галузей, створення системи стимулюючого оподаткування). Умовою сталого розвитку є макроекономічна політика, що ґрунтується на поєднанні монетарної та фіскальної політики, що передбачає посилення ролі держави в забезпеченні інтенсивного економічного зростання [15,16]. Деякі науковці додають до цього, що в сучасних умовах важливим фактором є національна самосвідомість народу, його дух та енергія тощо [8].

УВ цих дослідженнях малий бізнес не відокремлюється як фактор економічного зростання [2], його відносять до соціокультурних та інституційних чинників, які важко піддаються кількісній оцінці [18].

Інша група вчених [9, 2, 3, 4, 9, 19, 20, 21, 22] наполягає на активній ролі МБ в економіці, спираючись на успішний досвід колишніх країн соціалістичного табору (Чехія, Польща), де саме МБ став локомотивом трансформації та подальшого економічного розвитку. Т.В.Кондратюк [9] систематизує загальноцивілізаційний досвід функціонування МБ в ринкових умовах та пропонує шляхи й методи оптимізації політики підтримки МБ на загальнодержавному та місцевому рівнях; В.І.Герасимчук, О.В.Мірошниченко, В.В.Онїкієнко [6] розглядають МБ як фактор формування середнього класу в суспільстві, наполягаючи на ролі МБ у розв'язанні соціально-економічних проблем зайнятості; Я.А.Жаліло, Л.С.Лісогор [14], визначаючи основні функції малого та середнього бізнесу, висловлюють пропозицію щодо його включення у реалізацію загальної стратегії економічного зростання України.

Разом з цим більшість досліджень проблем МБ носить переважно емпіричний характер, бракує ґрунтовних теоретичних досліджень, в тому числі щодо розкриття механізму взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання в Україні.

Відносно нову точку зору демонструють І.Акімова, та О.Кужель [16]. Вона полягає в тім, що в сучасній економічній ситуації не малий бізнес є чинником економічного зростання України, а, навпаки, саме економічне зростання має стати запорукою та передумовою розвитку малого бізнесу. Аргументом такої позиції є досвід розвинених країн, де малий бізнес з'явився у вже розвиненій індустріальній економіці, і формувався в ринкових умовах і лише сприяв її трансформації у постіндустріальне суспільство. Детальних досліджень цієї концепції поки що немає.

Таким чином, аналіз існуючих наукових концепцій надає можливості формування таких особливостей розкриття ними механізму взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання:

1. Всі наукові течії, які намагалися досліджувати економічне зростання та малий бізнес, можна за хронологією умовно поділити на дві групи: до та після початку ХХ ст. Це пов'язано із трансформаційними процесами в індустріальному суспільстві, внаслідок яких змінилися принципи регулювання економікою, відношення до МБ, його місця та ролі в економіці як інструмента нового постіндустріального суспільства.

2. Позиції першої групи наукових шкіл (меркантилісти, фізіократи, класики) свідчать про процес становлення економічної науки. Поняття "економічного зростання" (багатства країни) лишеться набуває змісту; науковці ведуть дискусії не тількилише з приводу факторів багатства країни (гроші, праця, капітал, земля, технічний прогрес, знання, організація виробництва), але і з приводу втручання (невтручання) держави в економіку.

3. Поняття підприємництва (як і сам інститут) також знаходиться протягом цього періоду в процесі становлення та еволюції. Незважаючи дивлячись на наукові суперечки щодо корисності та некорисності окремих видів господарської діяльності (торгівля – сільське господарство – промисловість – сфера послуг та обміну), в наукових дослідженнях тих часів вже були визнані основні характеристики підприємця: готовність приймати ризик і невизначеність господарської діяльності, вміння, знання та досвід комбінувати фактори виробництва. Науковці відчували переваги дрібної власності: нейтралізація соціальної несправедливості, збереження незалежного виробника від занепаду і переходу в стан наймитування, розвиток особистої ініціативи та інтелігентності виробників, стримування тенденції до необачливого збільшення населення, більша зацікавленість, відданість, наполегливість менеджерів – власників малих підприємств, зазначаючи при цьому

об'єктивну перевагу великого бізнесу та необхідність поєднання обох секторів економіки.

4. Соціально-економічні кризи початку ХХ ст. відобразилися і в науці, яка змінила своє ставлення до підприємництва, до економічного зростання, до пануючої економічної ідеології лібералізму тощо. Нова наукова течія кінця ХІХ – початку ХХ ст. – кейнсіанство, а згодом некейнсіанство – заклали нові принципи економічної науки та політики. З одного боку, вони визнали необхідність втручання держави в економічні процеси, регулювання ринку. Цей принцип на сучасному етапі більшою чи меншою мірою застосовує майже кожна країна світу, особливо у сфері підтримки та стимулювання розвитку сектора малого бізнесу. З іншого боку, підприємництво та його роль в економіці не розглядалися.

5. Дискусії послідовників Дж.М.Кейнса та А.Сміта, інших наукових течій щодо втручання держави в економіку відобразилися і на вдосконаленні понятті "економічного зростання". За розробками науковців, економічному зростанню сприяли фактори попиту, пропозиції, розподілу та ефективності. До того ж саме в цей час на початку ХХ ст. фактором економічного зростання практично вперше було визнано підприємця. Так, за Шумпетером, головною рушійною силою економічного розвитку є сміливі підприємці, а фактором – запроваджувані ними інновації, нові комбінації (нове благо, нова якість, новий метод виробництва тощо).

6. Ідея Й. Шумпетера була співзвучна із інституціоналізмом, який визнав роль підприємництва як одного з інститутів, який здатний не тільки бути рушійною силою суспільства в економіці та поза її межами, але і спроможний трансформувати все суспільство. Вчені наполягають на розвитку теорії капіталовкладень у людину, на відновленні масового ризикувального самостійного приватного підприємця, деконцентрації виробництва і приватизації власності, у зв'язку із чим з'являється термін "підприємницька економіка, підприємницьке суспільство", основою якого є знання, інформація, нові технології тощо.

Проведене дослідження надало змогу зробити висновок, що жодна з проаналізованих наукових концепцій детально та ґрунтовно не розкриває механізму взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання. А суперечність існуючих наукових підходів вітчизняних вчених щодо цього механізму залишає проблему впливу малого бізнесу на економічне зростання в умовах ринкової трансформації економіки України теоретично не розробленою та актуальною. При цьому отримані висновки щодо еволюції інституту малого бізнесу закладають необхідне теоретичне підґрунтя для оцінки та вдосконалення взаємозв'язку малого бізнесу та економічного зростання у вітчизняній економіці в рамках подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Industrial organisation and entrepreneurship in transition: proceedings of the international conference, Varna- Albena, Bulgaria, June 5-8, 1995 / Mitko Dimitrov (ed.), Kiril Todorov (ed.). – S. : Informa intellect Ltd., 1996. – 285 p.: fig. – ISBN 954-8492-23-7.
2. Small and medium-sized enterprises in countries in transition / Economic Commission for Europe. – New York; Geneva : UN, 2003. – vi, 112 p. : tables, graphs – (Entrepreneurship and SMEs). – ISBN 92-1-116860-0.
3. Визначення малого бізнесу в ЄС // <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l26064.htm>
4. Гесць В.М. Нестабільність та економічне зростання. – К.: Ін-т економічного прогнозування, 2000. – 344 с.
5. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття, персоналії. Укладачі: В.С. Іфтемчук, В.А. – К.: “Магнолія плюс”, 2004. – 688 с.
6. Герасимчук В.І., Мірошніченко О.В., Онікієнко В.В. Малий та середній бізнес як сфера зайнятості: методологія, аналіз, проблеми розвитку / За ред. В.В.Онкієнка. – К.: УІСД, 2002. – 116 с.
7. Господарський кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 року.
8. Економічна енциклопедія: У 3 т. – Т. 1 / Редкол.: ... С.В.Мочерний (відп. ред.) та інш. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
9. Кондратюк Т.В. Державна політика підтримки малого бізнесу / Монографія. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2003. – 112 с.
10. Конєва Т.А. Особливості моделі економічного зростання України // Наукові праці. – Т. 51. – Вип. 38. Економічні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. – 164 с.
11. Конєва Т.А. Перспективи євроінтеграції малого бізнесу України // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 218: У 4 т. – Том II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С. 495-505.
12. Конєва Т.А. Роль малого бізнесу в економіці України // Культура народів Причорномор'я. – Випуск № 80. Проблеми матеріальної культури. – Економіка: ТНУ ім. В.И. Вернадського, 2006. – С. 74-76.
13. Кузнєцова А.Я. Економічне зростання в умовах ринкової трансформації економіки України: Дис. ... к.е.н.: 08.01.01 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 1999. – 202 л.
14. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні: Зб. наук. статей / За ред. Я.А.Жаліло. – К.: Альтерпрес, 2002. – 118 с.
15. Осауленко О.Г. Стійке економічне зростання: макроекономічна політика та державне регулювання: Монографія. – К.: 2001. – 84 с.
16. Перша всеукраїнська міждисциплінарна конференція “Бар’єри та можливості розвитку малого та середнього бізнесу в Україні”, м. Київ, 14-15 лютого 2005 року.
17. Реверчук С.К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика. – Київ: ІЗМН, 1996. – 192 с.
18. Симоненко Л.І. Структурні зміни в економіці України як фактор економічного зростання: Дис. ... к.е.н.: 08.01.01 / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К., 1998. – 188 л.
19. Сохєцька А.В. Інституційні фактори економічного зростання в умовах переходу України до ринку: Автореф. дис. ... к.е.н.: 08.01.01 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2003. – 20 с.
20. Титаренко О.В. Малий бізнес в структурі ринкової економіки: функціонування і розвиток: Дис. ... к.е.н.: 08.01.01 / Київський держ. лінгвістичний ун-т. – К., 1996. – 231 л.
21. Фактори економічного зростання: Зб.наук.пр. / НАН України, Ін-т економіки. Редкол.: Л.К.Безчасний та ін.. – Київ, 2001. – 105 с.
22. Хрестоматія по экономической теории / Сост. Е.Борисов. – М.: Юристъ, 1997. – 536 с.
23. Ястремський О.І., Гриценко О.Г. Онови мікроекономіки: Підручник. – К.: Товариство “Знання”, 714 с.